

Brorson-salmer på tryk indtil 1796.

af Peter Albek Noer

Dette er anden artikel i serien af værkstedsartikler under anførte overskrift.¹ Desuden giver artiklen et indblik i mit arbejde med at lokalisere eksemplarer af Svane-Sang fra 1765, hvilket jeg regner med at udfolde i 2015 i forbindelse med 250 års jubilæet for førsteudgaven.

Svane-Sang 1765.

Brorsonsalmene ”Her vil ties, her vil vies” og ”Den store hvide flok” hvilede meget længe inden de blev rigtig kendte. De er begge med i samlingen ”Svane-Sang” der blev udgivet i 1765.

Hans Adolf Brorson havde selv stået bag udgivelsen af sin store salmesamling ”Troens rare Klenodie” i 1739. Samlingen havde over 250 salmer og udkom siden i flere forøgede udgaver og oplag i 1700-tallet,² hvorimod samlingen ”Svane-Sang” med 70 digte først udkom året efter hans død. Om baggrunden for udgivelsen fortæller sønnen i forordet til ”Svane-Sang”, at digtene i denne samling ikke var tænkt til udgivelse, men var digte der skulle tjene til ”hans egen og hans nærmestes opmuntring.” Videre skriver sønnen: ”Da de

imidlertid nu er i omløb, til dels i falske afskrifter, og da mange har bedt om at få dem offentliggjort, har man udsendt denne samling, hvis ægthed man står inde for.”

Disse digte var ikke skrevet til traditionelle salmemelodier - men sikkert til andre stemningsfulde melodier i samtiden. Stroferne havde ofte flere linjer, og digtene havde generelt færre strofer end i ”Troens rare Klenodie”. F.eks. ”Den store hvide flok” med 3 strofer à 17 linjer.

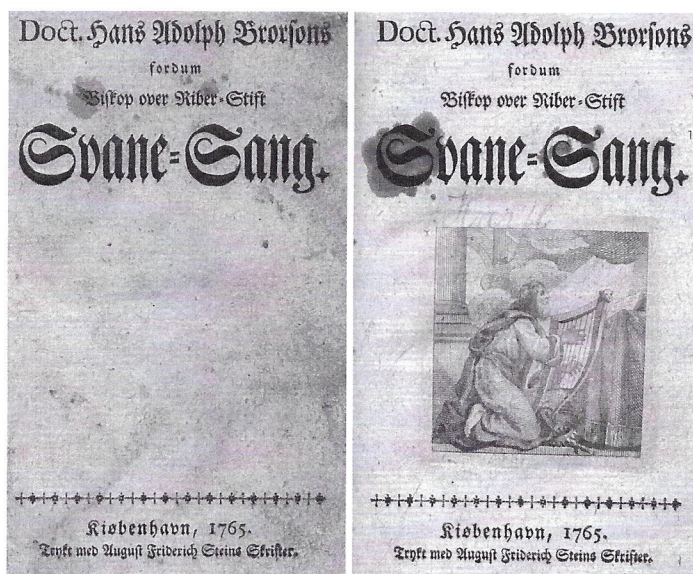
Ud over de 70 digte bestod udgivelsen af en 4 siders fortale, og efter de 70 digte følger en påskeprædiken, der fylder ca. en tredjedel af bogens 140 paginerede sider.

Efter påskeprædikenen er der et 3-sides register over salmerne, efterfulgt af et rettelsesblad over ”De betydeligste trykfejl” hvor der er anført 10 rettelser.

På titelbladet er teksten flg. ”Doct. Hans Adolph Brorsons - fordum Biskop over Riber-Stift - Svane-Sang. Kiøbenhavn, 1765. Trykt med August Friederich Steins Skrifter.”

Desuden skulle der være et aftryk af David på knæ spillende harpe. Selve dette aftryk af David er lavet som et selvstændigt tryk på siden. Aftrykkets placering på titelbladet varierer

derfor fra eksemplar til eksemplar. Desuden har jeg selv et prøvetryk af originalen fra 1765 uden denne udsmykning med David spillende harpe.

Oplagsstørrelse.

Et interessant spørgsmål er størrelsen af oplaget fra 1765. Trykkeren Stein var bogtrykker i København fra 1763-1786. Allerede i 1763 var han involveret i en sag rejst af det teologiske Fakultet, fordi han havde trykt 3 små prædikensamlinger, hvis indhold ikke fandt nåde for nøjeregnende teologers øjne.³ Det fremgår af sagen at de var blevet trykt i 2540 eksemplarer. Om det var for sig eller tilsammen fremgår ikke af oplysningerne, men disse prædikensamlinger var i gennemsnit altså trykt i over 800 eksemplarer. Oplagsstørrelsen af "Svane-Sang" kunne sikkert også nemt ligge på det niveau. Brorson var jo kendt. Og i en opgørelse af restoplaget fra Mumme's trykkeri er der i

1767-68 548 eksemplarer⁴ af "Troens rare Klenodie" tilbage. Og man må regne med at trykkeoplaget har været noget højere, selv om det seneste oplag måske er trykt i 1767.

Salg af "Troens rare Klenodie" har der stadig været en del af, for allerede i 1773 blev den atter genoptrykt af Pelt. En oplagsstørrelse på 800 er derfor nok ikke helt ved siden af for såvel "Troens rare Klenodie" som "Svane-Sang".

Fra 1787 findes en opgørelse over restoplag af bøger fra Steins trykkeri. Jeg har fundet en tabel som anfører de 12 bøger med restoplag på over 400 eksemplarer. Her er Svane-Sang ikke imellem.⁵

Samlingen fik en meget objektiv anmeldelse⁶ i København, hvor der citeres lidt fra fortalen, samt citeres 2 salmer, så læserne selv kan bedømme kvaliteten af indholdet. Først citeres "Hvad est du mer end skøn" og dernæst den enestående bibelhistoriske salme: "Goliath drog fra Gath." som i øvrigt har levet sit eget liv ved at være brugt til bibelhistorie i skole- undervisningsbøger.

Svane-Sangs-salmer på tryk 1766-1829

På trods af anmeldelsen og den stadige succes for "Troens rare Klenodie" fik "Svane-Sang" kun det ene oplag indtil 1830, hvor J. A. L. Holm udgav den første udgave af samtlige salmer fra "Troens rare Klenodie" og "Svane-Sang." Hvordan overvintrede salmerne fra Svane-Sang egentlig i de 65 år?

Jeg kender kun til 3 gange, hvor salmer fra Svane-Sang er dukket op før 1830 – og jeg vil anføre dem i kronologisk rækkefølge.

Salmerne i Svane-Sang fra 1765 findes så vidt jeg ved ellers ikke på tryk i 1700-tallet. Først i 1804 dukker der et par af salmerne op hos de stærke jyder, hvor Peder Laursen i "Et

ufuldkommen Sang-Offer" medtager "*Den store hvide flok*" – endda med to ekstra strofer.

En gang **ml. 1810 og 1820** har en pige fra Strandelhjørn i Sønderjylland indskrevet to salmer fra Svane-Sang i sin håndskrevne "Taare-Perse."⁷ Den ene er påskesalmen Svane-Sang nr. XII: "*Hvorledes går det her*" (BBS 295), der er en vekselsang på 4 strofer ml. Englen, Maria, Jesus og Maria. Den anden salme er Svane-Sang nr. LXI: "*Hvad blev der liden tab på tiden*" (BBS 344), på 3 lange strofer a 18 linjer. Salmen handler om at have målet for øje, evighedslivet, så spilder man ikke tiden. Denne salme er meget sjældent benyttet.⁸

I **1820** skabte digteren og præsten N. Søtoft litterær interesse for Brorson og hans salmedigtning. Søtoft havde omarbejdet 14 af sangene fra Svane-Sang og sammen med en ganske kort fortale fik han dem optaget i det af Jens Møller udgivne tidsskrift *Theologisk Bibliotek*. Disse blev positivt modtaget og året efter fik han optaget yderligere 29 omarbejdede Svane-Sangs-sange, samt en større fortale. Søtoft priser Brorsons digtning i høje toner: den er ikke forgylt "– men Guld", og Brorson betegner han som "en baade sand, høi og dyb poetisk Aand. ... fuldkommen vor Kingos Broder, og i Meget baade høiere og dybere." Og i tråd med dette angiver Søtoft sit anliggende med udgivelserne: "... bane Adgang til Hjerterne og Hovederne for Digterens langt rigere Skatte - hans Salmer" samt "at indsætte Brorson i den ret, man har frataget ham." Netop de 3 forskellige sammenhænge for brug af Svane-Sangs-salmer er et vigtigt signal mht. udbredelsen af Svane-Sangs-udgaven fra 1765. Vi ved ikke, hvor udbredt det originale oplag har været. Det kunne være meget sjældent. Søtoft og Holm kan have benyttet eksemplaret på Det Kgl. Bibliotek.

Laursen og den sønderjyske pige har dog højst sandsynligt deres adgang til Svane-Sangs salmer fra anden side. Derfor

kunne det være meget interessant at klarlægge, hvor mange eksemplarer der stadig findes af originalen, idet der i disse måske også kan stå stedsangivelser og lokaliserbare personnavne. Man har hidtil troet at originalen er meget sjælden, fordi man ikke havde kendskab til ret mange.

Jørgen Kjærgaard måtte i 2003 i sin Salmehåndbog derfor skrive: "De i dag kendte eksemplarer af 1. udgaven kan tælles på én hånd."⁹

Jeg har arbejdet videre med det og har nu sikkert kendskab til 13 forskellige eksemplarer. Der er 4 på biblioteker, jeg har selv 3 stk., samt har kendskab til 5 eksemplarer hos personer jeg har været i forbindelse med. Derudover var der et, som jeg har haft i hænderne, på auktion hos Bruun Rasmussen Kunstauktioner sept. 2011. Desuden undersøger jeg pt. et par hints. De tre eksemplarer jeg selv har vidner alle om brug – og de 2 har en del navnetilskrivninger. Den mest brugte er ganske interessant. Den er nemlig indbundet sammen med 2 andre kristelige bøger. Den ene er en andagtsbog trykt i 1759: "En himmel-stige, det er en liden undervisning om at søge livsens vej ...". Denne bog indeholder en del fine illustrationer. Den anden er klassikeren Pilgrimsvandringen eller "Christens Valfart til den himmelske Stad." af John Bunyan. Dette oplag er fra 1833, og indbindingen af disse 3 bøger til én er tilsyneladende sket senest i 1838. Denne sammenbundne bog ser ud til at have været benyttet en del – især "En himmel-stige ..." og "Svane-Sang", hvis blade sidder meget løs i indbindingen.

Det var status pt. vedr. eksemplarer af Svane-Sang 1765. Jeg håber, at kunne uddybe det en del i 2015. Derfor håber jeg meget på hjælp fra jer læsere, der ved noget.

pno@km.dk

PETER ALBEK NOER blev teologisk kandidat fra Århus i 1996, og han har siden været sognepræst på Limfjordsøen Mors med bopæl i Frøslev. Pastoratet omfatter nu sognene Frøslev, Mollerup, Outrup og Dragstrup. Han skrev teologisk speciale om Brorsonsangens virkningshistorie, hvilket har givet baggrund for en række foredrag og undervisningsforløb, bl.a. på kirkehøjskoler. Peter er som salmebogssamler endvidere medlem af Dansk Bibliofil-klub.

Noter

- 1 Baggrunden for artikelserien beskrives i forbindelse med første artikel, der blev bragt i sidste år i dette tidsskrift. Hymnologi. Nordisk Tidsskrift. 41. årgang, nr. 1-2, april 2012, side 75-78.
- 2 Jf. min forrige artikel i dette tidsskrift, som giver en oversigt over de forskellige udgaver og oplag af Troens rare Klenodie fra 1700-tallet. Udfordringen ligger bl.a. i at der i de 10 udgaver/oplag kun er skrevet trykkeår i 4 af dem.
- 3 Ref: Harald Ilsøe: Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600-1810. p. 265. København 1992.
- 4 Ref: Harald Ilsøe: Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600-1810. p. 266. København 1992.
- 5 Ref: Harald Ilsøe: Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600-1810. p. 261. København 1992.
- 6 Ref: Københavnske Nye Tidender om lærde sager. 27. feb. 1766.
- 7 Ref: Svane-Sang 1765 Genudsendt i to-hundredåret for værkets fremkomst. Skjern 1965, hvor Karl Clausen på 11. upaginerede side i efterskriften: "Den folkelige Brorson-sang" skriver om dette eksemplar.
- 8 Jeg mener, at have været alt igennem af sang- og salmebøger, samt litterære del-udgivelser af Brorson-salmer. Og udover samlede udgivelser af Brorsons salmer indeholdende samtlige Brorson-salmer har jeg kun fundet salmen i 2 sangbøger. I 1840 havde Jens Andersen Rokkedrejer salmen med i et lille hæfte, trykt i Horsens: "Nogle udvalgte Sange af Dr. Hans Adolph Brorsons Svane-Sang." Hæftet har i alt 13 salmer. Den anden sangbog der har medtaget salmen er den første Hjemlandstoner i 1895. Men så sendt som i 1960 var der nogen der sang salmen. Man har båndoptagelser fra Øster Snede i 1961, Hurup i 1962 og 1964, samt Holstebro i 1966. NB: Jens Andersen var med i kredsen omkring Peder Lau-

rsen, og blev stamfar til mange af de stærke jyder. Ref. Johs.
Enggaard Stidsens bog "Hold fast ved det du har ...!" p. 98.
Odense Universitetsforlag 2002.

9 Ref: Jørgen Kjærgaard: Salmehåndbog bind 1. Salmehistorie p. 139.